

Avrupa'nın Sınırlarında Müslümanlar

Finlandiya, Yunanistan,
İrlanda ve Portekiz

Avrupa'nın Sınırlarında Müslümanlar

Finlandiya, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz

Tuomas Martikainen, Adil Hussain Khan, José Mapril / Editörler

Özgün Adı: Muslims at the Margins of Europe *Finland, Greece, Ireland and Portugal*

GAV Perspektif Yayınları, 2025

© Göç Araştırmaları Vakfı İktisadi İşletmesi

Sertifika No.: 43715

Eserin Orijinal Baskısı: Brill,UK

Basım Yılı: 2019

Copyright© Brill

GAV PERSPEKTİF

Hacettepe Mah. Fener Sk.

No: 5 06230

Altındağ Ankara/Türkiye

Tel.: +90 (312) 473 79 11

Fax: +90 (312) 473 79 14

gavperspektif.com

bilgi@gavperspektif.com

siparis@gavperspektif.com

[@gavperspektif](https://twitter.com/gavperspektif)

[@gavperspektif](https://www.instagram.com/gavperspektif)

GAV Perspektif Yayınları - 44

ISBN: 978-625-5830-12-8

Karton Kapak

Çevirmen

İsa Furkan YAZAN

Editör

Kader TAŞCI

Görsel Yönetmen

GAV Perspektif Yayınları Yayın Kurulu

Tasarım

Ruha Medya A.Ş.

Baskı

Nizamettin Aksakal - Ak Oruçoğlu Yayınları - Kitapsay Dijital Matbaa

Büyük Sanayi Cad. Elif Sok. No:7 D:197, 06080 Altındağ/Ankara • Sertifika No: 51819

1. Baskı

Kasım 2025

Ankara

© Kitabın tüm yayın hakları GAV Perspektif Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Avrupa'nın Sınırlarında Müslümanlar

Finlandiya, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz

İÇİNDEKİLER

Önsöz	IX
Katkıda Bulunanlar	XI
Giriş	1

1. KISIM

İslamı ve Müslümanları Yönetmek

Finlandiya İslam Konseyi'nin Kuruluşu	29
<i>Toumas Martikainen</i>	

Avrupa'nın Çevresinde Devlet ve Din: Portekiz ve İrlanda'da Devlet–Din İlişkileri, Korporatizm ve İslam (1970–2010).....	47
<i>Luís Pais Bernardo</i>	

Finlandiya'da İslami Din Eğitiminin Yönetişi: “Genel İslam”ın ve Müslümanlar Arasındaki Birliğin Güçlendirilmesi.....	69
<i>Tuula Sakaranaho</i>	

2. KISIM

Tanınma Siyaseti

İrlanda İslam'ında Otorite Kavramları.....	91
<i>Adil Hussain Khan</i>	

Ulus Devlet, Yurttaşlık ve Aidiyet: Yunanistan'da Yerli İslam'ın Rolüne Sosyo-tarihsel Bir Bakış	111
<i>Venetia Evergeti</i>	

Tanınma ve Tanınmama Algılamaları: Dublin, İrlanda'da Sünni Müslümanların Deneyimi	135
<i>Des Delaney</i>	

3. K I S I M

Kamusal Tartışmalar ve Görünmezlik/Görünürlük

Başörtüsü Tartışmasının Yokluğu:

İrlanda Bağlamında Etno-milliyetçilik ve Kamusal Din'in Aracılık Rolü 159
Stacey Sriver

Günümüz Portekiz'inde Müslüman Göçü Hakkında Toplumsal Bilgi ve
Müslümanlara Yönelik Bireysel Tutumlar 179
Nina Clara Tiesler and Susana Lavado

Çevreden Merkeze: Günümüz Yunanistan'ında Müslüman Göçmenler 197
Panos Hatziprokopiou

4. K I S I M

Hareketlilikler ve Aidiyet

Finlandiya'daki Çok Kültürlü Bir Banliyöde
Irak Diasporası ve Kamusal Alan 225
Marko Juntunen

İrlanda ve Finlandiya'daki Sudanlı ve Somalili Kadınlar:
Diasporada Göçmen Kadın Kimliklerinin Oluşumunda Maddi Din ve Kültür 245
Yafa Shanneik ve Marja Tiilikainen

Lizbon'daki Müslümanların Sosyo-Mekânsal Yapılanması 269
Jennifer McGarrigle

Kaynakça.....293

ÇİZİMLER

Şekiller

Şekil 2.1	Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya’da net göç oranı (her 1.000 kişi başına)	52
Şekil 2.2	İrlanda ve Portekiz’de Dindarlık, 1981-2008, yüzde olarak	54
Şekil 2.3	İrlanda ve Portekiz’de dini törenlere katılım, 1981-2008,yüzde olarak.....	54
Şekil 9.1	Yunanistan’da Belgesiz Yabancıların Yakalanma Sayıları, 2006–2014	208
Şekil 9.2	Aşırı sağ Anti-Müslüman Posteri	212
Şekil 11.1	Mebhkara, Dublin, 2010	251
Şekil 11.2	Hoq, Cork, 2011	251
Şekil 11.3	Bombar, Cork, 2011	252
Şekil 11.4	Gabanat al-qahwa, Cork, 2010	255
Şekil 11.5	Mawlid doll, Cork, 2010	256
Şekil 11.6	Dövmeli yüzler, Cork, 2011	257
Şekil 11.7A-B	Geleneksel aqal, Somaliland, 2006	261
Şekil 11.8	Xeedho, Finlandiya, 2019	262

Haritalar

Harita 12.1	2001 yılı itibarıyla, Lizbon Metropol Alanı’nda mahalle bazında her 1000 kişiye düşen 15 yaş üstü Müslüman sayısı.....	277
Harita 12.2	2011 yılı itibarıyla, Lizbon Metropol Alanı’nda mahalle bazında her 1000 kişiye düşen 15 yaş üstü Müslüman sayısı.....	278
Harita 12.3	Belediyeler ve Diğer Yerleşim Birimleri, Lizbon Metropol Alanı.....	279
Harita 12.4	İslami İbadet Alanları, Lizbon Metropol Alanı, 2001.....	280
Harita 12.5	İslami İbadet Alanları, Lizbon Metropol Alanı, 2014.....	281

Tablolar

Tablo 0.1	Finlandiya, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz'in 2017-2019 yılları arasında toplam nüfusu ve tahmini Müslüman nüfusu.....	5
Tablo 2.1	İrlanda'da mezhebi aidiyet, 1981-2008	55
Tablo 2.2	Portekiz'de mezhebi aidiyet, 1981-2008.....	55
Tablo 6.1	Honneth'in tanınma teorisi	138
Tablo 6.2	Günlük Yaşam Alanlarına Göre Görüşmecilerin Algıları	141
Tablo 8.1	Ülkelere göre Müslümanlara yönelik tutumlar, Müslümanların terörü desteklediği algısı ve Müslümanların ülke kültürüne tehdit oluşturduğu yönündeki algıya ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri.....	190
Tablo 8.2	Ülkelere göre Müslümanlara yönelik tutumlar, Müslümanların terörü desteklediği algısı ve Müslümanların ülke kültürüne tehdit oluşturduğu yönündeki algı arasındaki korelasyonlar	193
Tablo 9.1	Yunanistan'daki Müslüman Ülke Kökenli Yabancı Uyruklular, 2001–2011	206
Tablo 12.1	1981–2011 Yılları Arasında Portekiz ve Lizbon Metropol Alanı'nda Yaş ve Üzeri Nüfusun Dinî Aidiyeti.....	273
Tablo 12.2	2011 Yılında Lizbon Metropol Alanı'ndaki 15 Yaş ve Üzeri Müslüman Nüfusun Başlıca Uyruk ve Doğum Yerlerine Göre Dağılımı.....	274

Önsöz

Bu kitabın temelleri, Finlandiya Akademisi tarafından finanse edilen Finlandiya, İrlanda ve Kanada'da İslam'ın Yönetişimi projesi altında başlatılmıştır. Çağdaş dünyada İslam üzerine yürüttüğümüz çalışmalarda, günümüz Avrupa'sının daha çevre bölgelerine yönelik akademik ilginin yetersizliğini fark ettik. Bu gözlemden hareketle, Mart 2011'de Lizbon Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Avrupa'nın Sınırlarında: Finlandiya, İrlanda ve Portekiz'deki Müslümanlar* başlıklı uluslararası bir konferans düzenledik. Bu konferansta, Avrupa'da İslam çalışmalarında Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık gibi ülkelerin gündem belirleyici konumlarının oluşturduğu baskın çerçeve üzerine tartışmalar yürüttük. Bu ülkelerin tarihsel deneyimlerinin, Avrupa'daki Müslümanların yaşam biçimlerinin ve kurumlarının çeşitliliğini yansıtmakta yetersiz kaldığını fark ettik. Bu neticeden dolayı da daha az incelenmiş örnekler üzerine yoğunlaşmanın bir tür gereklilik haline geldiğine inanıyoruz.

Konferansın hemen ardından, bu alanda yetkin akademisyenleri bir araya getirme sürecine başladık. Katkı sunan yazarların birçoğu halihazırda konferansa katılmıştı. Sonrasında çalışmamızın kapsamını genişleterek Yunanistan'ı da dâhil etmeye karar verdik. Böylece Avrupa'nın dört köşesini temsil eden ülkeleri bir araya getirerek kıtadaki İslam varlığının tarihsel olarak nasıl şekillendiğini daha bütüncül biçimde inceleme fırsatı bulduk. Bu kitabın, Avrupa'daki daha az bilinen Müslüman toplulukları görünür kılarak alana katkı sağlamasını ve benzer çalışmaların teşvik edilmesine öncü olmasını umuyoruz. Kitabın başlığında da vurgulandığı üzere temel hedefimiz, Avrupa'da giderek artan dinsel çeşitlilik bağlamında marjinal konumda kalan toplulukları akademik tartışmalara dâhil etmek ve onların deneyimlerini daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirmektir.

Son olarak, ilk toplantının gerçekleşmesini mümkün kılan Lizbon Üniversitesi'ne ve bir yıl sonra proje önerimizi hazırlarken tartışmalarımıza ev sahipliği yapan, bizleri

ÖNSÖZ

cömertçe ağırlayan Cork Üniversitesi'ne içten teşekkür ederiz. Metnin dil denetiminde mali destek sağlayan Helsinki Üniversitesi'nden Prof. Tuula Sakaranaho'ya şükranlarımızı sunarız. Ayrıca kaynakçanın hazırlanmasındaki katkılarından dolayı Karoliina Dahl'a da minnettarız.

Tuomas Martikainen, José Mapril ve Adil Khan

Katkıda Bulunanlar

Luís Pais Bernardo

Lizbon Ekonomi ve Yönetim Okulu'nun (*Lisbon School of Economic & Management*) Afrika, Asya ve Latin Amerika Çalışmaları Merkezi'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Berlin Humboldt Üniversitesi'nden Sosyoloji alanında doktora derecesine sahiptir. Araştırma ilgi alanları, devlet-din ilişkilerinin karşılaştırmalı tarihsel incelenmesi, sekülerlik politikaları ve dini çeşitliliğin örgütsel yönetimini kapsamaktadır.

Des Delaney

Dublin City University (DCU) Hukuk ve Yönetim Okulu'ndan doktora derecesine sahiptir. Araştırma alanları; özellikle tanıma, yetki, toplumsal mücadele ve entegrasyon meseleleri bağlamında felsefe ile ampirik sosyolojinin sentezine odaklanmaktadır.

Venetia Evergeti

Surrey Üniversitesi'nde öğretim görevlisidir. Araştırma alanları, etnik köken ve göç çalışmaları çerçevesinde; Avrupa'da göçmen ve yerli Müslümanların dini kimlikleri ve uygulamaları, etnik kimlik ve aidiyet, ulusötesi aile sorumlulukları ile önyargı ve toplumsal dışlanma gibi temaları kapsamaktadır. Yunanistan ve Birleşik Krallık'taki Müslüman topluluklar üzerine karşılaştırmalı ve çok mekânlı etnografik araştırmalar yürütmüştür. Çalışmaları arasında, İngiltere'deki Müslüman kimliklerin temsili (*Ethnic and Racial Studies*, 2010), Londra'daki Yunan göçmen topluluklarında ev ve aidiyet üzerine yazıları (2006, 2008), ulusötesi bakım sorumluluklarının müzakere edilmesi (2011) ve Yunanistan'da Müslüman kimliğin mekânsal ifadeleri (*Social and Cultural Geography*, 2014) yer almaktadır. Ayrıca *Ethnic and Racial Studies* dergisi için "Sosyal Sermaye, Göç ve Ulusötesi Aileler" başlıklı özel sayının editörlüğünü üstlenmiştir.

Panos Hatziprokopiou

Yunanistan'daki Selanik Aristoteles Üniversitesi'nde Mekânsal Planlama ve Kalkınma Bölümü'nde yardımcı doçent olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanları; göç, göçmen yerleşimi ve entegrasyonu ile metropol bağlamında çeşitlilik, farklılıklar, mekân ve yer olgularını içermektedir. Atina'da yaşayan yerli ve göçmen Müslümanlar arasında dini kimlik ve uygulamalara odaklanan araştırmalar yapmıştır. Bu konularda geniş kapsamlı çalışmaları bulunan Hatziprokopiou'nun yayınları arasında *Globalisation, Migration and Socio-Economic Change in Contemporary Greece: Processes of Social Incorporation of Balkan Immigrants in Thessaloniki* (University of Amsterdam Press, 2006) adlı eseri öne çıkmaktadır.

Marko Juntunen

Finlandiya, Helsinki Üniversitesi Dünya Kültürleri Bölümü'nde Arap ve İslam Çalışmaları alanında öğretim üyesidir. Araştırmaları, Avrupa, Irak ve Fas'ta hareketlilik ile bu bağlamdaki toplumsal, siyasi ve kültürel dinamikler, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve Müslüman diasporaları üzerine yoğunlaşmaktadır. Son yayınları arasında, Bernes, Boussetta ve Zikgraf'ın derlediği *Migration in the Western Mediterranean: Space, Mobility and Borders* (Routledge, 2017) kitabında yer alan "Avrupa ile Afrika Arasında Hareketli Yaşam Biçimlerinin İnşası" başlıklı çalışması öne çıkmaktadır.

Adil Hussain Khan

Loyola Üniversitesi New Orleans'ta İslam Çalışmaları doçentidir. Doktora derecesini, Londra Üniversitesi Şarkiyat ve Afrika Çalışmaları Okulu'ndan (SOAS) almıştır. İrlanda'daki Cork Üniversitesi'nde, Avrupa'da İslam'ın çeşitli yönlerine odaklanan doktora sonrası araştırmalar yürütmüştür. *From Sufism to Ahmadiyya: A Muslim Minority Movement in South Asia* (Indiana University Press, 2015) adlı kitabın yazarıdır. Araştırmaları; mezhepçilik, ortodoksluk, Müslüman kimliği, dini otorite meseleleri ve İslam'ın entelektüel geleneğine dair farklı boyutlara odaklanmaktadır.

Susana Lavado

Lizbon Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden sosyal psikoloji alanında doktora derecesine sahiptir. Doktora tezinde, önyargı ve ayrımcılığın çoğunluk grupları tarafından nasıl yeniden üretildiğine odaklanmıştır. Araştırma alanları, önyargı ve eşitsizliğe katkı sağlayan bilişsel ve sosyal gerekçelendirme süreçlerini incelemektedir. Halen Nova İşletme ve Ekonomi Okulu'nda doktora sonrası araştırmacı olarak görev yapmakta ve yapay zekâ araçlarının kamu yönetiminde kullanımı üzerine çalışmaktadır. Daha önce, Avrupa Sosyal Anketi gibi uluslararası karşılaştırmalı araştırmalarda araştırmacı olarak da yer almıştır.

José Mapril

José Mapril, Lizbon Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Antropoloji alanında doktora derecesine sahiptir. Doktora tezinde, Lizbon'daki Bangladeşli göçmenler arasında ulusötesi kimlik oluşumu ve İslam'ın rolünü incelemiştir. Halen Lizbon Nova Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde yardımcı doçent ve CRIA, FCSH-UNL bünyesinde kıdemli araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Avrupa'daki Bangladeşliler arasında yenden göç, yaşam döngüsü ve gelecek hayalleri üzerine araştırma yürütmektedir. Üstelik Lizbon'da İslam'ın kamusal alandaki konumu ve dini miraslaştırma süreçlerini ele alan *The Heritagization of Religion and Heritage of Contemporary Europe* adlı HERA projesinde yer almaktadır. Mapril, *South Asia Multidisciplinary Academic Journal (SAMAJ)* editör kurulunda ve *Avrupa Birliği Güney Asya Çalışmaları (EASAS)* danışma kurulunda görev almaktadır. 2018 sonundan itibaren CRIA'nın yürütme komitesi koordinatörlüğünü üstlenmiştir. Başlıca yayınları arasında *Secularisms in a Post-Secular Age: Religiosities and Subjectivities in a Comparative Perspective* (Erin Wilson, Ruy Blanes ve Emerson Giumbelli ile, Palgrave, 2017) ve *Death on the Move: Managing Narratives, Silences and Constraints in a Transnational Perspective* (Philip Havik ve Clara Saraiva ile birlikte, Cambridge Scholars Press, 2018) bulunmaktadır.

Tuomas Martikainen

Finlandiya Göç Enstitüsü'nün (*Migration Institute of Finland*) direktörüdür. Araştırma alanları din, göç ve tüketim toplumu ilişkilerine odaklanmaktadır. Başlıca eserleri arasında *Immigrant Religions in Local Society* (Åbo Akademi University Press, 2004) ve *Religion, Migration, Settlement* (Brill, 2013) yer almaktadır.

Jennifer McGarrigle

Glasgow Üniversitesi Kentsel Çalışmalar Bölümü'nden doktora derecesi bulunmaktadır ve Lizbon Üniversitesi Coğrafi Çalışmalar Merkezi (IGOT) bünyesinde araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları arasında din ve mekân, göç, göçmen entegrasyonu ve kentsel dönüşümler yer almaktadır. McGarrigle, şu anda Lizbon'daki dini azınlıkların sosyomekânsal entegrasyonu üzerine, konut tercihleri ve mahalle dinamiklerini inceleyen bir projeyi yürütmektedir. Yayınları arasında *Understanding Processes of Ethnic Concentration and Dispersal: South Asian Residential Preferences in Glasgow* (University of Amsterdam Press, 2010) bulunmaktadır.

Tuula Sakaranaho

Helsinki Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Din Çalışmaları profesörü ve Dekan Yardımcısıdır. Din araştırmalarındaki metodolojik yaklaşımlar ve çağdaş toplumda Müslümanlar üzerine kapsamlı çalışmalar yapmıştır. *Religious Freedom, Multiculturalism, Islam:*

KATKIDA BULUNANLAR

Cross-Reading Finland and Ireland (Brill, 2006) adlı kitabın yazarı, *Islam in Ireland: Past and Present* (Edinburgh University Press, 2015) adlı eserin ortak yazarı ve *Journal of Religion in Europe*'un (8/2015) ulusötesi İslam yönetimi üzerine özel sayısının misafir editörlüğünü üstlenmiştir.

Stacey Scriver

NUI Galway Siyaset Bilimi ve Sosyoloji Fakültesi bünyesindeki Küresel Kadın Çalışmaları bölümünde öğretim üyesidir ve "Cinsiyet, Küreselleşme ve Haklar" yüksek lisans programının direktörlüğünü yürütmektedir. Araştırmaları, toplumsal cinsiyetin siyasi ve ulusal kimliklerle kesiştiği alanlara odaklanmaktadır. *Psychoanalysis, Culture and Society*, *Journal of Power, Organization* ve *Journal of Business Ethics* gibi akademik dergilerde makaleleri yayımlanmıştır. Ayrıca, *Religion, Gender and the Public Sphere* (Routledge, 2013) adlı kitabın editörlüğünü Niamh Reilly ile birlikte üstlenmiştir.

Yafa Shanneik

Yafa Shanneik, Birmingham Üniversitesi'nde İslam Çalışmaları bölümünde öğretim üyesidir. Araştırmaları, çağdaş diaspora ve ulusötesi Müslüman kadınların mekânlarında toplumsal cinsiyetin dinamikleri ve dönüşüm süreçlerine odaklanmaktadır. Avrupa'daki Sünni ve Şii kadın toplulukları ile bu toplulukların Orta Doğu'yla kurdukları ulusötesi bağlar üzerine çalışmalar yürütmektedir. Özellikle Müslüman kadınların dini otorite ve liderlik pozisyonları ile Avrupa ve Orta Doğu'daki dini uygulamalara katılımlarındaki dönüşüm süreçleriyle ilgilenmektedir. Cinsiyet, İslam ve Avrupa'daki göçmen kimlikler üzerine çok sayıda makale kaleme almıştır. Yayınları arasında "Remembering Karbala in the Diaspora: Religious Rituals among Iraqi Shii Women in Ireland" (*Religion*, 2015), "Religion and Diasporic Dwelling: Algerian Muslim Women in Ireland" (*Religion and Gender*, 2012) ve "Shia Marriage Practices: Karbala as lieux de mémoire in London" (*Social Sciences*, 6(3)) adlı çalışmaları bulunmaktadır. Son makaleye şu bağlantıdan erişilebilir: <http://www.mdpi.com/2076-0760/6/3/100> üzerinden ulaşılabilir.

Nina Clara Tiesler

Hannover Leibniz Üniversitesi Sosyoloji Enstitüsü'nde araştırmacı ve kıdemli öğretim üyesidir. Aynı zamanda, Lizbon Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Karşılaştırmalı Din Çalışmaları alanında doktora derecesine ve Sosyoloji ile Kültürel Antropoloji alanlarında *venia legendi* (üniversite düzeyinde öğretim yetkisi) unvanına sahiptir. Araştırmaları; sosyal teori, sosyoloji ve antropoloji alanlarında yoğunlaşmakta olup özellikle göç olguları ve etnik kimliklerin oluşumu üzerine odaklanmaktadır. Yayınları arasında *Muslims in Europe: Religion and Identity Politics in New Societal Settings* (Almanca baskı: Lit-Verlag, 2006; güncellenmiş Portekizce baskı: ICS, 2011) ve *Islam in Portuguese Speaking Areas* başlıklı *Lusotopie* (2007 özel sayısı) yer almaktadır.

Marja Tiilikainen

Finlandiya Göç Enstitüsü'nde kıdemli araştırmacıdır. Araştırmaları, gündelik dini uygulamalar, sağlık, hastalık ve iyileşme süreçlerinin kültürel boyutları, göçmen kadınların yaşam deneyimleri ve ulusötesi aile yapıları üzerine odaklanmaktadır. Özellikle Somali diasporası üzerine yoğunlaşan çalışmalarında, Finlandiya, Kanada ve Somali'de etnografik araştırmalar gerçekleştirmiştir. Yayınları arasında *Wellbeing of Transnational Muslim Families: Marriage, Law and Gender* (Tiilikainen, Al-Sharmani ve Mustasaari editörlüğünde, Routledge, 2019) ile *Illness, Healing and Everyday Islam: Transnational Lives of Somali Migrant Women (Everyday Lived Islam in Europe, der. Dessing vd., Ashgate, 2013)* yer almaktadır.

